

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БУЛІНГУ В ШКІЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

Постановка проблеми. Проблема шкільного цькування, насилля, булінгу загострюється з кожним днем. Різні чинники посилюють проблему, породжуючи все більш витончені способи жорстокості в шкільному просторі.

Шкільний простір, система взаємовідносин у школі надзвичайно важливі для подальшого становлення особистості дитини. Системне насилля, яке виникає у ряді випадків, потребує пильної уваги з наукової точки зору, так як шкільний етап більшою мірою визначає подальший розвиток дітей і формування ключових властивостей особистості, серед яких істотну роль займають ціннісні орієнтації. Вони є вектором розвитку та становлення особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Феномен булінгу як форма шкільного насильства привертає велику увагу у всьому світі. Проблематику шкільного булінгу досліджувала низка науковців: Є. Грибанов, Т. Єрмолова, О. Ожійова, В. Пономарьов, Н. Савицька та ін. Серед зарубіжних вчених варто виділити І. Кона, Х. Лейманна, Д. Лейна, К. Лоренца, Д. Ольвеуса та ін. Проте тематика боулінгу є відносно новою для України і потребує ретельного вивчення.

Мета статті: теоретично дослідити відмінності у ціннісних орієнтаціях різних учасників булінгу в шкільному просторі.

Виклад основного матеріалу. Феномен булінгу визначається як об'єктивно існуючі протягом тривалого часу, систематичні нападки на учня з метою ізоляції та залякування. Щоб відрізнити булінг у школі від інших проявів насилля, слід підкреслити специфіку цього явища, яка полягає в асиметричності позицій учасників (відмінності влади у агресора і жертви), навмисності (не випадковості того, що відбувається), віктимізації жертви (зниження самооцінки, приниженість), наявності групової динаміки (булінг – це

груповий процес, у якому присутні той, хто ображає, жертва, спостерігач та ін.), повторюваності (відбувається багаторазово)(Ольвеус Д., 1993).

Учасників шкільного булінгу умовно можна розділити на декілька категорій:

- булери або керівники процесу цькування, які є ініціаторами знущань над одним із учнів;
- послідовники, які долучаються до знущань, коли хтось їх уже ініціював;
- сторонні спостерігачі («група мовчазної підтримки»), які активно не долучаються до процесу цькування, але спостерігають і підкріплюють булінг своїм емоційним схваленням (викриками або сміхом), невтручанням з метою захисту жертви;
- пасивні спостерігачі, які відсторонюються від будь яких дій стосовно жертви і не вербалізують свого ставлення до того, що відбувається.
- жертви булінгу, які терплять систематичні знущання та насмішки;
- захисники жертви, які приймають її сторону, втішають і підтримують ображеного ровесника (Ермолова Т., Савицкая Н., 2015).

Розглянемо ціннісні орієнтації організаторів булінгу. Найчастіше ініціаторами цькування стають діти з нарцисичними рисами характеру, а основними рушійними ціннісними орієнтаціями нарциса є прагнення до влади, самоствердження за рахунок інших. Бути «крутим», мати владу над ровесниками, бути людиною, яка може робити все, що тільки захоче і нічого за це не отримає стає самоціллю такої дитини. До речі, така поведінка серед дітей в умовах сучасного соціуму має блискавичну швидкість поширення.

Ініціатори булінгу можуть агресивно поводитися не тільки з однолітками, їх жертвами можуть стати і вчителі, проте частіше цей феномен зустрічається у взаємодії школярів.

Жертвами булінгу зазвичай, але не завжди, стають діти, які є дуже чутливими і не мають змоги постояти за себе. Це діти, котрі позбавлені наполегливості, не вміють демонструвати невпевненість і відстоювати її. Найбільш ймовірною жертвою є школяр, який старається зробити вигляд, ніби

його не зачіпають глузування та образи, але обличчя його видає, воно стає червоним або дуже напруженим, на очах можуть з'явитися сльози. Однією з характеристик такої дитини є відсутність системи ціннісних орієнтацій, як такої. Вона не може виокремити орієнтири свого життя, адже постійно знаходиться в ситуації глузувань, насмішок та насилля. Явище боулінгу може своїм деструктивним впливом зруйнувати всі ціннісні орієнтації, які були до цього у школяра.

Найбільш деструктивним впливом булінгу вважається вплив на сторонніх спостерігачів, адже в цій ситуації вони вимушені обирати між силою та слабкістю (навіть чи хтось обере слабку жертву, яка викликає тільки жалість); він призводить до того, що спостерігачі не відчують особистої відповідальності, роблять як усі; страждання жертви повторюються знову і знову, і вони помічають, що почуття співчуття з кожним разом притупляються. Для спостерігачів дуже важливою ціннісною орієнтацією є власна безпека і статус в колективі, тому вони постають перед дилемою, яка передбачає втрату або збереження своїх орієнтацій. У більшості випадків спостерігачі не надають перевагу шляху допомоги жертві, адже відчують страх, безпорадність, сором за свою бездіяльність і в той же час – бажання приєднатися до агресора.

Висновки. Булінг негативно вплив на всіх учасників цього процесу, незалежно від зайнятої нею позиції; деструктивність позначається як на жертві, так і на булері та спостерігачах. Ціннісні орієнтації різних учасників булінгу мають свої особливості прояву залежно від статусу дитини в цій ситуації. Для булера ціннісні орієнтації простежуються у реалізації спотворених форм мотивів прагнення до влади, підвищенні авторитету; для жертви – система ціннісних орієнтацій руйнується і немає стійкості; у випадку спостерігачів провідною ціннісною орієнтацією буде власна безпека і збереження статусу в колективі.